

ДО РЕКОНСТРУКЦІЇ ПРИСВЯТНОГО НАПISУ ЖЕРЦІВ-ЛЕОКРАТИДІВ З ОЛЬВІЇ

На основі допоміжної історичної дисципліни – просопографії, виконано реконструкцію і подано історичну інтерпретацію двох ольвійських лапідарних написів: присвячення жерців-Леократидів (НО 168) та надгробного напису (IOSPE I² 219).

Ключові слова: Ольвія, просопографія, присвятні написи, реконструкція.

На основе вспомогательной исторической дисциплины – просопографии, выполнена реконструкция и дана историческая интерпретация двух ольвийских лапидарных надписей: посвящения жрецов-Леократидов (НО 168) и надгробной надписи (IOSPE I² 219).

Ключевые слова: Ольвия, просопография, посвятельные надписи, реконструкция.

On the basis of auxiliary historical discipline – prosopographia, reconstruction is executed and historical interpretation of two Olbia' lapidary inscriptions is given: dedication of priests – Leocratid's (BUT 168) and a gravestone inscription (IOSPEI2 219).

Key words: Olbia, prosopographia, inscriptions, reconstruction.

Сучасний стан просопографічних досліджень Ольвії характеризується переважанням наукових праць, присвячених аналізу етнічного складу населення [1], проте в останні роки вже опублікований ряд досліджень родового складу ольвійської общини [2] перших століть н. е. [3]. Елітним родинам догетської Ольвії присвячені лише окремі абзаци і зауваження в широко відомих працях Ю.Г. Виноградова і А.С. Русяєвої; декілька статей та монографія автора в деякій мірі доповнює цю прогалину.

Метою цієї публікації є ілюстрація можливостей просопографічного дослідження елітних родів догетської Ольвії на прикладі реконструкції

та історичної інтерпретації двох ольвійських лапідарних написів: НО 168, IOSPE I² 219.

Фрагментоване посвячення НО 168 (рис. 1) уперше опубліковане у збірнику «Написи Ольвії». Видавці зазначили, що пам'ятка ця є списком імен, відмітили його композиційну схожість із посвяченням НО 71 жерців Евресибіадів Зевсу Сотеру (рис. 2) та датували кінцем IV – початком III ст. до н. е. Перший рядок пам'ятки, в якій літери виконані втричі більшим розміром, ніж у інших рядках, видавці відновили як Λεοκράτης. У 1975 р. А.А. Білецький [4] підтвердив датування пам'ятки і читання першого рядка, а також дав припущення відновлення імен у наступних рядках, яке буде розглянуто нижче.

Рис. 1. Фрагмент НО 168

Наступний крок у дослідженні пам'ятки зроблено Ю.Г. Виноградим; ним запропоновано нове і цілком переконливе відновлення першого рядка як [ἱερείς] Λεω[κρατίδα] [5], спираючись на абсолютну аналогію з синхронною [6] пам'яткою NO 71, яка має ідентичну структуру, та в якій верхній рядок читається як [ἱε]ρείς Εὐρησίβ[ιαδα]. Відновлення інших рядків фрагментованого посвячення NO 168 не входило у задачі дослідника.

На основі синхронізації каталога епонімів Ольвії IOSPE I² 201 та зіставленні тотожних імен

жерців автором встановлено датування посвячення жерців Евресибіадів Зевсу Сотеру (NO 71) близько 327-322 рр. до н. е. [7], що припадає на нижню межу хронологічного інтервалу, який був запропонований Ю.Г. Виноградим та цілком відповідає датуванню А.С. Русяєвої [8]. З урахуванням висновків Ю.Г. Виноградова про синхронність посвячень NO 71 та NO 168, датування останнього також встановлюється у хронологічному діапазоні близько 327-322 рр. до н. е.

Рис. 2. Напис NO 71

Далі розглядається перший рядок лівого стовпця фрагмента NO 168. Як вказує А.А. Білецький [9], тут представлено закінчення типу імен із суфіксами ...δου. На цьому результаті дослідник завершує вивчення рядка. Але при всьому різноманітті таких імен для Греції у догетської Ольвії їх було зафіксовано всього три. Це означає, що на початковому етапі дослідження можливо прийняти як справжні такі варіанти читання першого рядка лівого стовпця: ὁ δεῖνα Ἀριστείδου або ὁ δεῖνα Λεωνίδου або ὁ δεῖνα Πρακλείδου. Деякі теоретично можливі, але майже не реальні до відновлення, патроніми, які мають аналогічне закінчення, зафіксовані в перші століття н. е. в Ольвії: Δάδου, Βραδάδου, Σωκράτιδου.

Закінчуючи ономастичні студії по першому рядку лівого стовпця надпису NO 168, переходимо до дослідження ольвійської просопографії. Передусім немаловажно вказати на те, що патронім Ἀριστείδου є характерним для роду Діонісіїв; патронім Λεωνίδου – для Пантаклів-Клеомбротів; вихідці з цих родів разом із Леократидами-Евресибіадами скидали тирана на межі століть. Діонісії та Леократиди-Евресибіади протягом багатьох років належали в Ольвії до одного клану [10] і абсолютно природно очікувати їх участі в

об'єднанні жерців Леократидів. Ці свідчення підтверджують те, що попереднє читання патронімів не позбавлене засад.

Звернувшись до аналогічного за структурою та синхронної за часом пам'ятки NO 71, відмічу, що об'єднання жерців Евресибіадів очолює виходець із знатного ольвійського роду Леократидів-Евресибіадів, старший із восьми братів-синів Леократа, який відслужив епонімну посаду у 356 р. до н. е., Εὐρησίβιος Λεωκράτους, ім'я і патронім котрого наведені у першому рядку лівого стовпця надпису NO 71. Встановлено, що при створенні посвячення NO 71 близько 327-322 рр. до н. е. цей жрець був уже старим [11]. Крім того, в об'єднання жерців Евресибіадів входили представники родів Леократидів, Евресибіадів та, можливо, давнього роду Мольпагорів.

Ще одна пам'ятка, знайдена та досліджена А.С. Русяєвою, – графіто фіаситів бореїків [12] (рис. 3), в якому міститься список членів фіасу: Καλλίνικος Φιλ[οξέ]νου [13], [Ποσει]δώνιος Σωκράτου, Ἦροσώεν Φιλοξένου, Δημήτριος[ς] Σωκράτου, Φίλων Σωκράτου, Βορεικοῖ θιασίται. Цей фіас сформований з ольвійських аристократів «другого ешелону», які походять з родів Каллініків та Аристокритидів-Сократидів.

Рис. 3. Графіто фіаситів борейків

На чолі фіасу стоїть виходець з роду Каллініків, Καλλίνικος Φιλ[οξέ]νου, який виконував посаду епоніма у 329⁷² р. до н. е. [14], членом фіасу також є його брат Геросон, крім того, до складу фіасу входять вихідці з роду Аристокритидів-Сократидів – брати Посейдоній, Деметрій та Філон. Це графіто датується видавцем 330-250 рр. до н. е., а на ґрунті синхронізації каталогу епонімів IOSPE I² 201 – близько 320-314 рр. до н. е. [15].

Отже, розглянуті вище посвячення жерців Евресибідів (НО 71) та графіто фіаситів борейків дозволяють стверджувати, що релігійні союзи Ольвії очолювали громадяни похилого віку, які раніше були епонімами, вихідці із знатних родів. Звідси випливає, що у посвяченні НО 168 посаду голови об'єднання жерців Леократидів також повинен виконувати громадянин похилого віку, який раніше був епонімом, виходець із знатного роду, ім'я і патронім котрого зафіксовані у першому рядку лівого стовпця надпису НО 168. При цьому патронім його закінчується на ...δου. Цій умові відповідають патроніми тільки двох ольвійських епонімів, період активної діяльності яких припадає на другу половину IV ст. до н. е. По-перше, це представник могутнього ольвійського роду Діонісіїв, епонім 355 р. до н. е. Διονύσιος Ἀριστείδου [16]. По-друге, Φιλτήης Λεωνίδου, епонім 337 р. до н. е., виходець із роду Пантаклів-Клеомбротів [17]. Що стосується відповідного за закінченням патроніма Ἡρακλείδου, то просопографічне свідчення родів Пантаклів – Клеомбротів та Метродорів [18] відносяться до більш пізнього часу, до того ж ці особи не були епонімами.

Кому ж з епонімів слід віддати перевагу, як не голові об'єднання жерців Леократидів? Альтернатива подана на користь Διονύσιος Ἀριστείδου на підставі того, що згідно з каталогом жерців-епонімів Ольвії (IOSPE I² 201) виконання епонімної посади цим жерцем у 355 р. до н. е. йде за епоніматом 356 р. до н. е. жерця Εὐρησίβιος Λεωκράτους (голови об'єднання жерців Евресибідів із посвячення НО 71!). Цей факт можна

розглядати як важливий аргумент на користь запропонованої реконструкції першого рядка лівого стовпця надпису НО 168 та взаємозв'язку посвячень НО 71 та НО 168. Ще один додатковий аргумент буде поданий нижче.

Розглянемо реконструкцію другого рядка лівого стовпця надпису НО 168, від якого збереглося закінчення патроніма з чотирьох букв ...ορος. А.А. Білецький, з посиланням на словник F. Dornseiff und B. Hansen, обґрунтовано припускає, що буквсполучення також є заключною частиною складеного імені [19], і на цьому ономастичному спостереженні закінчує виучення рядка. Але просопографічний фонд Ольвії догетського періоду обмежує відновлення патроніма у вказанному рядку всього двома варіантами: Καθηγήτορος [20] та Ἀντιψήτορος [21]. При цьому достатньо надійно перевагу можна віддати єдиному варіанту відновлення як Ἀντιψήτορος, оскільки каталог епонімів Ольвії IOSPE I² 201, дає нам синхронне випуску пам'ятки НО 168 виконання посади у 327 р. до н. е. епонімом на ім'я Ἀγαθῖνος Ἀντιψήτορος [22]. Проте з урахуванням родинного принципу формування складу культових об'єднань [23] тут можливе ім'я і іншого представника роду Агатинів.

Не можна не згадати про ще один просопографічний аргумент на користь відновлення фрагмента патроніма ... ορος як такого, який належить роду Агатинів; у каталозі епонімів IOSPE I² 201 фіксується якийсь, імовірно, родинний зв'язок Агатинів, Леократидів та Діонісіїв, що відображається у порядку виконання епоніматів: після Агатинів (357 р. до н. е.) йдуть Леократиди (356 р. до н. е.), потім Діонісії (355 р. до н. е.); це повторюється в послідовності Діонісії – Агатини – Леократиди в 297/296/295 рр. до н. е. [24]. Таким чином, є підстави припускати, що в другому рядку лівого стовпця фрагмента НО 168 зазначений епонім 327 р. до н. е. Ἀγαθῖνος Ἀντιψήτορος? [25]. Особистість ця відома не тільки за каталогом епонімів; жрець Дельфініона Ἀγαθῖνος Ἀντιψήτορος є дедикантом посвячення Аполлону

[26] двадцятого числа з графіто, знайденого на поселенні Сіверсів Маяк-1 [27].

Маючи два відновлені рядки з іменами жерців Леократидів, відкривається можливість використувати один з ефективних прийомів обробки епіграфічних пам'яток – відновлення лакуни [28], враховуючи, що перший і другий рядки лівого стовпця приблизно рівні за кількістю букв, як впливає з рис. 1. Очевидно, що за аналогією до пам'ятки НО 71 імена у стовпчиках починалися строго по вертикалі. Однак слід зазначити важливу деталь: різьбяр при виготовленні напису НО 71 явно прагне вирівняти по вертикалі закінчення патронімів Λεοκράτης у всіх рядках, незалежно від кількості букв у рядку, незначною мірою варіюючи міжлітерними відстанями. Особливо яскраво це виявляється у третьому та четвертому рядках, де розташовані, відповідно, 19 і 21 літери. Таким чином, композиційно напис НО 71 виконано так, що ширина колонки практично не змінюється, при цьому кількість літер у рядках може варіюватися на 1-2. Аналогічне твердження, поза сумнівом, відноситься і до напису НО168. Отже, в першому рядку лівого стовпця (Διονύσιος Ἀριστείδου) міститься 19 букв. У другому рядку (Ἀγαθίνος? Ἀντιμήστορος?) – 20 літер. Очевидно, різьбяр напису НО 168 «згладив» різницю в одну літеру. Явно видно, що відновлення першого рядка ім'ям епоніма Φιλῆς Λεωνίδα неправомірне, оскільки кількість букв у другому рядку тоді буде значно (на шість!) більшою за кількість букв у першому рядку; вирівняти колонку по вертикалі

стане неможливо. Це і є додатковим аргументом на користь пропонованого відновлення імені в першому рядку лівого стовпця.

А.А. Білецький, досліджуючи третій рядок лівого стовпця фрагмента НО 168, вказує на те, що закінчення патроніма ...ιος [29] є тут найцікавішим з позицій ономастики і дає відповідні коментарі. Навпаки, в просопографічному фонді Ольвії не міститься жодної інформації [30] про патронім з подібним закінченням; разом з тим, він не є рідкісним у грецькій ономастиці [31]. Таким чином, будь-які підстави для відновлення імені в третьому рядку лівої колонки фрагмента НО 168 відсутні.

Реконструйований у межах отриманих вище матеріалів текст посвячення НО 168 виглядає так:

[ἱερείς] Λεω[κρατίδαι?]
[Διονύσιος Ἀριστείδου Σ[-----]]
[Ἀγαθίνος? Ἀντιμήστ]ορος
[ὁ δείνα -----]ιος

Якщо враховувати аналогію з пам'яткою НО 71, то рядок [ἱερείς] Λεω[κρατίδαι] у фрагменті НО 168 повинен бути другим; в першому рядку могла бути, наприклад, вказівка на божество. У зв'язку з цим, слід звернути увагу на фрагмент НО 113 (рис. 4); з огляду на збіг висоти (0,2 м) і ширини літер, особливості шрифту і матеріалу, синхронне датування і текст, що зберігся, який можна читати не тільки як Εύρη[σίβιος] (див. статтю видавців НО 113), але і як Εύρη[σιβιάδαι?], потрібна de visu перевірка гіпотези про належність цього фрагмента до першого рядка пам'ятника НО 168.

Рис. 4. Фрагмент НО 113

Розглянемо ще одну фрагментовану пам'ятку (IOSPE I2 219), яку В.В. Латишев відніс до надгробних і датував IV в. до н. е. (мал. 5).

Попередньо, на підставі хронологічної схеми [32] ольвійської лапідарної палеографії IV ст. до н. е., за наведеним малюнком, виконаємо уточнення датування IOSPE I2 219. У напису з 10 літер міститься 6 літер алфавіту. При цьому всі три горизонтальні гasti «ε» рівновеликі; «π» містить укорочену праву гасту; «ο» загалом вписується в габарити рядка, за винятком одного випадку; написання «σ» нестабільне, в одному випадку середній куточок її начебто прагне вирватися за

межі літери, а верхня гаста піднята трохи вище рядка. У взаємному розташуванні літер помітне прагнення різьбяра працювати, принаймні, близько манери стойхедон. Слід звернути увагу на особливість написання літери «ε», у якої помітний легкий нахил горизонтальних гаст, що свідчить про деяке наслідуванні шрифту керамічної епіграфіки. Перераховані ознаки характерні для першої чверті IV ст. Разом з тим, з огляду на незначні сліди апексів, які проглядаються на деяких гастах, помітну нестабільність написання літер, можна дещо розширити датування пам'ятки, принаймні, до першої половини IV ст. до н. е.

Рис. 5. Фрагмент IOSPE I² 219

В.В. Латишев навів зразок читання цього фрагмента в редакції видавця Е.Р. Штерна: [Κτ]ησιπό[λεος]

[Ισάν]ορος ε[ίμι μνημα],

однак висловив обґрунтований сумнів у правильності відновлення імені, оскільки збережена перша буква в рядку суть «ι», а не «η». До цього зауваження варто додати і довільне відновлення імені та патроніма, ніколи раніше в Ольвії не зафіксованих. Фрагмент обламаний з усіх сторін, крім верхньої частини, і не містить початку (закінчення) рядків, тому довжина рядків не відома, як і їх загальна кількість. Не претендуючи на відновлення всього першого рядка, однак пропонується читання фрази за аналогією до ольвійського надгробку Мойродора [33] ...ἀθανάτοισι ποθεινόν]..., або надгробку з Ефеса [34] ... μελ[ιφθόγγουσι ποθε]ιν?άν... та ін [35]. Звідси випливає, що фрагмент IOSPE I² 219 дійсно є *titulus memorialis*. Далі, переходячи до другого рядка, беручи до уваги просопографічний фонд Ольвії IV ст. до н. е. і близькість Агатинів до

верхівки ольвійської аристократії – Леократидів-Евресибіадів-Діонісіїв, пропонується її часткове відновлення як [Αντιήστ]ορος ε[.....], тим самим знову повертаючись до знайомого з пам'ятки НО 168 патроніму. Таким чином, з огляду на «поетичний» стиль першого рядка, пам'ятка IOSPE I² 219, ймовірно, є віршованою епітафією, (можливо, подібною до синхронної епітафії Епідократа [36]), що складається з кількох рядків на біломармуровій плиті, під якою був похований у IV ст. до н. е. один із представників елітного ольвійського роду Агатинів *ὁ δείνα Αντιήστωρος*. Стемма цього роду дуже чітко простежується в каталозі епонімів IOSPE I² 201, практично ідеально відповідаючи закону генеалогії про зміну поколінь у тридцятирічний період (безперечно, має потребу в дослідженні питання про тридцятирічну епонімну квоту (?) роду Агатинів) [37], а також традиції успадкування родових імен, звідки з'являється можливість датувати цей пам'ятник, ґрунтуючись на рахунку поколінь.

Рік	Епонім
357	[Αντι]μ[ήστωρ] Α[γαθίνου?]
327	Αγαθίνος Αντιμήστωρος
296	Αντιμήστωρ Αγαθίνου
206	Αγαθίνος Δηϊμάχου

Рядки синхронізованого каталога епонімів Ольвії IOSPE I² 201, що відносяться до роду Агатинів

Рік	Епонім	Розрахунок	Результат
357	[Αντι]μ[ήστωρ] Α[γαθίνου?]	357+30	387
327	Αγαθίνος Αντιμήστωρος	327+ (30x2)	387
296	Αντιμήστωρ Αγαθίνου	296+ (30x3)	386
Рік	Епонім	Розрахунок	Результат
357	[Αντι]μ[ήστωρ] Α[γαθίνου?]	357+30	387

Розрахунок піку активної діяльності такого-то, сина Антіместора (IOSPE I² 219) за епоніматами його родичів (метод рахунку поколінь)

Враховуючи регулярне виконання посади епоніма представниками роду Агатинів один раз на тридцятиріччя, не виключена можливість виконання цим персонажем епонімної посади близько 387 р. до н. е. На основі традиційної зміни родових імен у епонімів 357, 327, 296 і 206 рр. до н. е.

можна припустити ім'я цієї особи як Αγαθίνος. Таким чином, наведений у монографії [38] рядок з гіпотетичним виконанням епонімата у 387 р. до н. е. якимось Αγαθίνος Αντιμήστωρος?, котрий отримано тільки на підставі формальних генеалогічних розрахунків, ототожнюється з

реальним історичним персонажем з надгробної пам'ятки IOSPE I² 219. Якщо пік активної діяльності цього персонажа припадає на 387 р. до н. е., то близько 370-350 рр. до н. е. завершується період його активної діяльності, і надгробна плита IOSPE I² 219 відноситься до цього періоду, що не суперечить її датуванню за палеографічними ознаками.

Отже, були розглянуті два фрагментовані лапідарні написи IV ст. до н. е. – посвячення НО 168 та надгробна плита IOSPE I² 219, пов'язані із знатним ольвійським родом Агатинів. Доступна для дослідження історія цього роду починається з імовірного виконання епонімної посади близько 387 р. до н. е. якимось Агатином Антіместоровим, надгробна плита (IOSPE I² 219) якого датується на основі просопографії близько 370-350 рр. до н. е.

Відзначено виконання епонімної посади у 357 р. до н. е. Антіместором Агатиновим; зауважу, що після цього йдуть епонімати Евресібія Леократова і Діонісія Аристідова; обидва ці жерці в 20-ті роки виступають головами об'єднань жерців Евресібідів та фіаситів (НО71) і жерців Леократидів (НО 168). Епонім 327 р. до н. е. вказує, що Агатин Антіместоров, ймовірно, є членом об'єднання жерців Леократидів (НО 168), що дозволяє припустити родинний зв'язок Агатинів, Леократидів-Евресібідів і Діонісіїв. Це підтверджується і згадуваним вище порядком розташування епоніматів 357/356/355 та 297/296/295 рр. до н. е., трактованих як лобювання у призначенні на епонімну посаду своїх родичів. Одночасно цей жрець виступає дедикантом присвяти Аполлону двадцятого числа в графіто з поселення Сіверсів Маяк-1. У каталозі епонімів Ольвії (IOSPE I² 201) присутній також епонім 296 р. до н. е. Антіместор Агатинів. Разом з тим, монументальні присвяти роду Агатинів невідомі; ймовірно, його значення в Ольвії не було визначальним, на відміну від його могутніх родичів (?) Леократидів-Евресібідів і Діонісіїв. Срібне карбування 280-260-х рр. до н. е. дає скорочення імені магістрату АГА [39], яке, швидше за все, розшифровується, як Агатин або Агатарх.

Відомі імена агораномів IV-III ст. до н. е. з роду Агатинів: Агатарх [40] та Антіместор [41], проте надійна хронологічна прив'язка цих імен до конкретних поколінь роду Агатинів відсутня. Імовірно, диферент ΔН на «борисфені» [42] однією з останніх груп розшифровується як ім'я Деймах; за цим скороченням ховається, мабуть, батько епоніма 206 р. до н. е. Агатина Деймахова; слід зауважити, що пропонується розшифровка не є

єдиним варіантом (така ситуація, за деякими винятками, характерна при доповненні імен, наведених у скороченому варіанті). Особливе значення має епонімат 206⁺² р. до н. е. жерця Агатина Деймахова. У рік цього епоніма, за припущенням Ю.Г. Виноградова [43], виданий відомий декрет на честь синів херсонесита Аполлонія [44], і Агатин Деймахов був організатором грандіозного частування у храмі Аполлона. Вже очевидно, що думка В.А. Анохіна [45] про датування цього декрету часом випуску монет зі скороченням АГА висловлена без урахування традиції успадкування родових імен [46]. Така доступна інформація про рід Агатинів у Ольвії.

Окреме питання стосується трактування інформації щодо кланових об'єднань жерців. По-перше, можна стверджувати, що на чолі фіасів та об'єднань жерців стояли колишні епоніми, особи похилого віку; ймовірно посади ці були необтяжливими. По-друге, слід особливо наголосити на тому, що інформація про релігійні об'єднання жерців і фіаситів відноситься до дуже вузького хронологічного відрізка: посвячення НО 71 та НО 168 датуються близько 327-322 рр. до н. е., графіто бореїків фіаситів – близько 320-314 р. до н. е. Ю.Г. Виноградов [47] відносив виникнення таких об'єднань до початку IV ст. до н. е., спираючись на думку П.О. Каришковського [48] про відхід зі сцени загальнополісного союзу мольпів, також орфіків і нуменістів, що були у V ст. до н. е. опорою тиранії, й заміну його на внутрішньородові, кланові релігійні спільноти. Однак після повалення тиранії в Ольвії активна діяльність з випуску присвятних написів у першій половині IV ст. до н. е. належить Леократидам-Евресібідам [49], але серед цих пам'яток відсутні такі, які пов'язані з об'єднаннями жерців і фіаситів. Отримані матеріали дозволяють стверджувати, що гентільні об'єднання жерців виникають в Ольвії у період після зняття облоги міста Зопіріоном. Один з варіантів пояснення причин активізації таких союзів у період, що розглядається, полягає в тому, що реальна демократизація ольвійського суспільства в 20-ті рр. IV ст. до н. е. і поява характерних для неї свобод та посилення соціального антагонізму [50] могли різко загострити протистояння могутніх родів, витоки якого криються в боротьбі за владу, тому гентільне об'єднання бореїків фіаситів та жерців Евресібідів і Леократидів, невідомі поки дослідникам, швидше за все, виникли як своєрідні партії, що стояли на захисті, в тому числі, можливо, і кланових економічних інтересів.

ПОДЯКИ

Я щиро вдячний за інформаційну підтримку доктору філософії пані Brigitte Comparini (The Packard Humanities Institute, Каліфорнія, США), доктору філософії пані Nancy Kelly (Cornell University, Огайо, США) та пану Victor Cojocaru, доктору філософії (Institutul de Arheologie, Iasi, Румунія). Особлива подяка за наукове консультування, постійну увагу та дружні поради к.і.н. пані Валентині Крапівиній (Інститут археології НАН України), а також к.і.н. пану Павлу Діатроптову (Державний історичний музей, РФ).

СКОРОЧЕННЯ

ВДИ – Вестник древней истории (Москва).

НО – Надписи Ольвии.

СА – Советская археология.

IOSPE I² – *Latishev B. Inscriptiones antiquae orae septentrionalis Ponti Euxini Graecae et Latinae. Petropolis. 1916.*

ЛІТЕРАТУРА

- Книпович Т.Н. Население Ольвии в VI-I вв. до н. э. / Т.Н. Книпович // Ольвия и Нижнее Побужье в античную эпоху. – М. – Л.: Изд-во АН СССР, 1956. – С. 119-153; Белецкий А.А. О собственных именах в новообнаруженных ольвийских надписях / А.А. Белецкий // СА. – 1958. – Т. 28. – С. 72-82; В.В. Крапивина. Про етнічний склад населення Ольвії в перші століття нової ери / В.В. Крапивина // Археологія. – № 2. – 1994. – С. 123-129; Крыжицкий С.Д., Русяева А.С., Крапивина В.В., Лейпунская Н.А., Скржинская М.В., Анохин В.А. Ольвия. Античное государство в Северном Причерноморье / С.Д. Крыжицкий, А.С. Русяева, В.В. Крапивина, Н.А. Лейпунская, М.В. Скржинская, В.А. Анохин. – К.: Ин-т археологи НАН Украины, 1999. – С. 397 и др.; Cojokaru V. Populatia zonei Nordice si Nord-Vestice a Pontului Euxin in secolele VI-I a. chr. pe baza izvoarelor epigrafice / V. Cojokaru. – Iasi: Editura Universitatii «Alexandru Ioan Cuza», 2004. – 630 С.
- Родове ототожнення, безумовно, тільки шляхетних родів, які залишили свої імена у лапідарних надписах, можливе на основі репрезентативності матеріалів, що на цей час у певній мірі досягнуто.
- Карышковский П.О. Новые ольвийские посвящения первых веков нашей эры / П.О. Карышковский // ВДИ. – 1993. – № 1. – С. 73-95; Ivantchik A. et Krapivina V. Nouvelles donn'ees sur le colle'ge des agoranomes d'Olbia ? l'epoque romaine / A. Ivantchik et V. Krapivina // Une coin? Pontique.-Bordeaux. – 2007. – P. 111-123.
- Белецкий А.А. Греческие надписи Ольвии из раскопок 1950-1967 гг., хранящиеся в Киеве / А.А. Белецкий // Ольвия. – К.: Наук. думка. – 1975. – С. 111.
- Виноградов Ю.Г. Политическая история ольвийского полиса VII-I вв. до н. э. / Ю.Г. Виноградов. – М.: Наука, 1989. – С. 149.
- Там же. – С. 155.
- Николаев Н.И. Политическая и культовая элита Ольвии IV-I вв. до н. э. / Н.И. Николаев. – Николаев: Шамрай, 2008. – С. 50-56.
- Русяева А.С. Религия и культы античной Ольвии / А.С. Русяева. – К.: Наук. думка, 1992. – С. 59.
- Белецкий А.А. Греческие надписи Ольвии из раскопок 1950-1967 гг... – С. 111.
- Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 201.
- Там же. – С. 54.
- Древнейший теменос Ольвии Понтийской: Коллектив авторов. – Симферополь, 2006. – С. 123.
- Можлива якась неточність у передачі патроніма Φιλ[ο]ξ[ε]ν[ο]υ, який на малюнку читається ніби як Φιλ[ο]ν[ι]κ[ο]υ. Перевага віддається думці А.С. Русяєвої.
- Загалом імовірно, що епонім 329⁺² р. до н. е. Καλλίνικος Φιλοξένου, з огляду на хронологічні, історичні відповідності та «родинні» традиції, є братом знаменитого Каллініка Евксенова, якому присвячений декрет IOSPE I² 25 +31
- Стемми Каллініків та Аристокритидів-Сократидів репрезентативно представлені в каталозі IOSPE I² 201 / Див: Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 70-74.
- Епонім 355 р. до н. е. в період видання присвяти НО 168 у 20-і рр. IV ст. до н. е., безумовно, вже був старою людиною.
- Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 226-227.
- IOSPE I² 76.
- Белецкий А.А. Греческие надписи... – С. 111.
- IOSPE I² 32.
- IOSPE I² 201.
- Καθηγήτορος відноситься до більш пізнього декрету на честь Протогена (IOSPE I² 32) і є назвою однієї з вєж Ольвії.
- Русяева А.С. Религия и культы... – С. 196; Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 143-154.
- Аналогічна ситуація відзначалася для III ст. до н. е.; збігається порядок чергування епоніматів Леократидів-Евресибіадів та Діонісіїв, при цьому відомо про їх участь в одному олігархічному клані. Пов'язано це чергування, ймовірно, з любюванням інтересів своїх родичів / Див: Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 217.
- Не виключається, але менш вірогідний його родич з патронімом Ἀντιψήτορος.
- Снытко И.А., Николаев Н.И. О культе Аполлона на хоре Ольвии / И.А. Снытко, Н.И. Николаев // Проблемы истории и археологии Украины: Материалы VI Международной конференции, посвященной 150-летию со дня рождения академика В.П. Бизескула. – Харьков. – ООО «НТМТ». – 2008. – С. 44.
- Снытко И.А. Посвятительное граффито с поселения Сиверсов Маяк-1 на Бугском лимане / И.А. Снытко // ВДИ. – 1991. – № 4. – С. 66-70.
- Виноградов Ю.Г. О методике обработки эпиграфических памятников (по ольвийским материалам) / Ю.Г. Виноградов // Методика изучения древнейших источников по истории народов СССР. – М.: Наука, 1978. – С. 59.
- В збірці НО (С. 117) в транскрипції третього рядка лівої колонки пам'ятника НО168 є помилка ... vos; на камені ясно читається ... vos.
- 30.Посилання А. О. Білецького на ольвійських напис перших століть н. е. IOSPE I² 94 не відповідає дійсності; фактично, згадуваний ним патронім Θάγρος, зафіксований в написі Боспору (CIRB 911).
- Приклади: Λυσίστρατος Πόλυος (Ionia Smyrna 33); [..]δόβωρος, τοῦ Κίδουος (Ionia Teos 79); Ἀριστίωνος τοῦ Φέλυος (Delos ID 442). Херсонського надгроб'я (IOSPE I² 522): Ψυχῆ Βίβωος. Для Ольвії перших століть н. е. у посвяченні (ΑΙΕ 52) ім'я Σταῖος Ἀργουανίωος. Докладний перелік імен виходить за рамки публікації, крім того, ця інформація реально нічого не дає для інтерпретації пам'ятника.
- Виноградов Ю.Г., Карышковский П.О. Ольвийский декрет Каноба о деньгах и стоимость драгоценных металлов на Понте в IV в. до н.э. / Ю.Г. Виноградов, П.О. Карышковский // ВДИ. – 1976. – № 4. – С. 24-27.
- IOSPE I² 226.
- Ionia Miletos 471.
- Crete 0130- ...ξείνοισι ποθεινότητην...; Thessaly, GVIThess, 40- ...ἐτ[ά]ροισι ποθεινότητην...
- Козуб Ю.И., Белецкий А.А. Стихотворная эпиграфия Эпикрата из Ольвии / Ю.И. Козуб, А.А. Белецкий // ВДИ. – 1977. – № 1. – С. 171-175.

37. Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 91-96, 163-168; Николаев М.І. Математична модель каталогу жерців – епонімів Ольвії / М.І. Николаев // Чорноморський державний університет ім. Петра Могили. – Наукові праці. Серія «Історичні науки». Т. 100. Вип. 87. – Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, 2009. – С. 154-158.
38. Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 225.
39. Фролова Н.А., Абрамзон М.Г. Монеты Ольвии в собрании Государственного исторического музея. Каталог / Н.А. Фролова, М.Г. Абрамзон. – М.: РОССПЭН, 2005. – С. 83, монета № 699.
40. Віднесення магістрату Агатарха до роду Агатинів виконано на основі співзвучності імен Агатин і Агатарх, а також участі в магістратурі якогось Антіместора – представника роду Агатинів.
41. Рубан В.В. Магістратура агораномів в Ольвії / В.В. Рубан // Археологія. – 1982. – № 39. – С. 30-40.
42. Карышковский П.О. Монеты Ольвии / П.О. Карышковский. – К: Наук. думка. – 1988. – С. 81. Табл. 4. № 79.
43. Виноградов Ю.Г. Политическая история... – С.215.
44. NO 28+ 29+123 + IOSPE I² 240.
45. Анохин В.А. Монеты античных городов Северо-Западного Причерноморья / В.А. Анохин. – К.: Наук. думка. – 1989. – С. 41.
46. Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 94.
47. Виноградов Ю.Г. Политическая история... – С. 149.
48. Карышковский П.О. Ольвийские мольпы / П.О.Карышковский // ВДИ. – 1978. – № 2. – С. 88.
49. Николаев Н.И. Политическая и культовая элита... – С. 50-70.
50. Белецкий А.А. Греческая надпись на базе статуи из Ольвии / А.А. Белецкий // ВДИ. – 1955. – № 2. – С. 185.

Рецензенти: к.і.н., проф. Ю.Г. Гребенніков,
к.і.н., доц. І.О. Смирнов

© Николаев М.І., 2010

Стаття надійшла до редколегії 08.12.2009 р.